

Mieczysław Kluba, Aleksandra Jezierska-Thöle

Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

**PRZESTRZENNE ZRÓŻNICOWANIE POZIOMU I STRUKTURY
DOFINANSOWANIA ROLNICTWA ŚRODKAMI UNIJNYMI
W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM**

*SPATIAL DIFFERENTIATION OF LEVEL AND STRUCTURE
OF THE EU MEASURES SUPPORTING AGRICULTURE
IN KUYAVIAN-POMERANIAN PROVINCE*

Słowa kluczowe: wsparcie rolnictwa środkami unijnymi, Wspólna Polityka Rolna, region kujawsko-pomorski

Keywords: EU measures agriculture support, Common agricultural policy, Kuyavian-Pomeranian region

Synopsis. W artykule zwrócono uwagę na wielkość, poziom i strukturę dopłat unijnych z tytułu realizacji Wspólnej Polityki Rolnej w województwie kujawsko-pomorskim. Wskazano na główne przyczyny zróżnicowania przestrzennego płatności bezpośrednich oraz płatności z tytułu rozwoju obszarów wiejskich w rolnictwie (gospodarstwa rolne), jak również podmiotów nierolniczych, korzystających z programów WPR (według grup beneficjentów).

Wstęp

Przemiany polityczne i gospodarcze lat dziewięćdziesiątych, a zwłaszcza akcesja Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku, otworzyła nowe możliwości rozwojowe dla polskiej gospodarki, w tym także dla rolnictwa. Choć przed wstąpieniem do UE Polska korzystała już ze środków przedakcesyjnych (np. programy PHARE, ISPA, SAPARD), to jednak ich skala i organizacja wydatkowania różniły się od tych, które nastąpiły po akcesji [Zawalińska 2008]. Realizacja programu wspólnej polityki rolnej, wyrażająca się m.in. wprowadzeniem dopłat bezpośrednich, wspieraniem produkcji gospodarstw niskotowarowych, dostosowaniem gospodarstw do standardów unijnych i regulacją rynku rolnego, wpłynęła zarówno na zmiany kierunków produkcji rolniczej [Marcysiak 2009], jak i szeroko rozumiane funkcjonowanie obszarów wiejskich [Sobków 2004, Golik 2006]. W istotny sposób uległy zmianie także czynniki kształtujące dochody rolników – obok tradycyjnych, jak np. fizyczne rozmiary produkcji, ponoszone nakłady, relacje cen rolnych – pojawiły się płatności z tytułu uczestnictwa w różnych programach (rolnośrodowiskowych, restrukturyzacyjnych, modernizacyjnych), których rola w dochodach rolników wyraźnie wzrosła [Zegar 2008].

Opisane mechanizmy miały miejsce także w województwie kujawsko-pomorskim, w którym funkcja rolnicza odgrywa istotną rolę w gospodarce regionu i kraju.

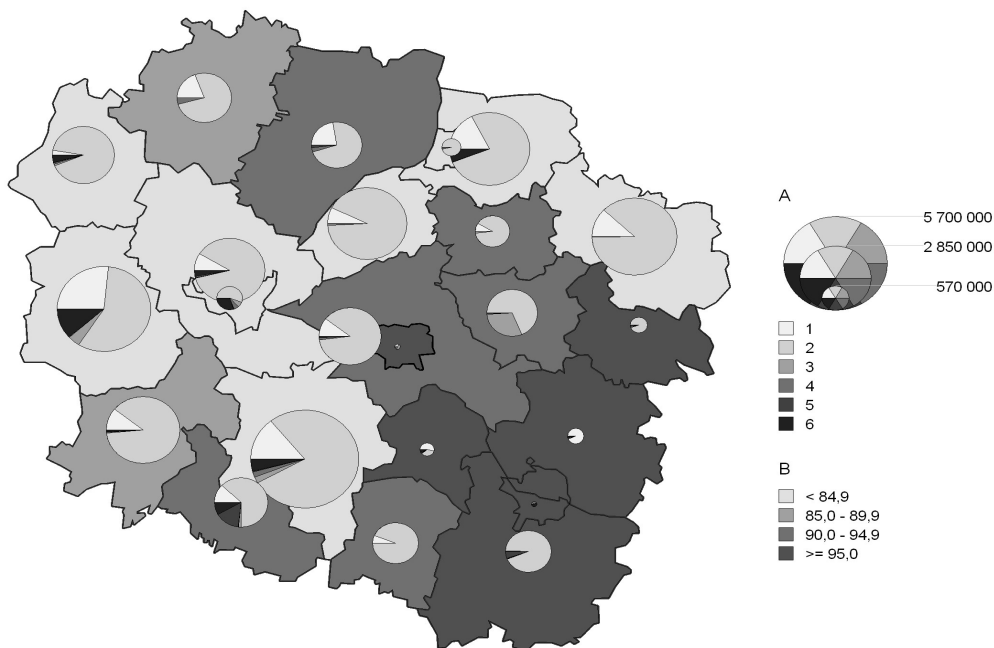
Materiał źródłowy opracowania pochodził z Wykazu beneficjentów Wspólnej Polityki Rolnej w okresie od 16.10.2007 r. do 15.10.2008 r., zamieszczony na stronach Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi [www.beneficjenciwpr.minrol.gov.pl]. Uzyskano dane dla 72 919 podmiotów (łącznie dla wszystkich beneficjentów programów WPR za podany okres). Zdecydowanie najwięcej beneficjentów było wśród gospodarstw indywidualnych, których liczba w województwie wynosiła 72 456, podczas gdy beneficjenci spoza gospodarstw indywidualnych stanowili zaledwie 463 (0,63% wszystkich beneficjentów). Tak uzyskany materiał zagregowano według gmin, a następnie powiatów, które przedstawiono w układzie przestrzennym.

Zakres czasowy opracowania dotyczył płatności pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) i Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFROR) za wspomniany okres (16.10.2007-15.10.2008), które przekazano beneficjentom wspólnej polityki rolnej przez ARiMR. Celem pracy była analiza wymienionych płatności pod względem ich wielkości, poziomu oraz struktury – podział według grup beneficjentów, jak również próba określenia znaczenia płatności unijnych dla lokalnych gospodarek.

Wielkość i struktura płatności bezpośrednich

Płatności bezpośrednie są instrumentem wsparcia dochodów rolników. Polscy rolnicy zostali objęci uproszczonym systemem płatności bezpośrednich. Wsparcie finansowe udzielane jest rolnikom proporcjonalnie do powierzchni upraw. Płatności bezpośrednie obejmują m.in. jednolitą płatność obszarową (JPO), krajowe uzupełniające płatności obszarowe (UPO), płatność do upraw roślin energetycznych, płatność cukrową.

Beneficjenci gospodarstw indywidualnych w województwie kujawsko-pomorskim z tego tytułu w badanym okresie otrzymali ponad 350 milionów złotych, tj. 89,3% wszystkich płatności bezpośrednich. Wyższy odsetek (powyżej 98%) wystąpił w powiatach: aleksandrowskim, lipnowskim, rypińskim i Toruniu (powiat grodzki) – rysunek 1. Najniższy udział, poza Grudziądzem (78,7%), dotyczył powiatu chełmińskiego (80,1%) i nakielskiego (81,2%). Wynikało to z większego uczestnictwa beneficjentów nieindywidualnych, wśród których w opracowaniu wyróżniono kilka grup – (rys. 1). Łączna kwota płatności bezpośrednich ww. grup (bez gospodarstw indywidualnych) wynosiła w województwie 42 mln zł i aż 79,1% tej sumy trafiło do gospodarstw rolnych spółek prawa handlowego. Najwyższą kwotę z tego tytułu otrzymała spółka Kom-Rol Kobylniki Sp. z o.o. (gm. Kruszwica, powiat inowrocławski) – 2,9 mln zł oraz Rolniczo-Przemysłowy Kombinat „Manieczki” Sp. z o.o. (gm. Brodnica, pow. brodnicki) – prawie 1,6 mln zł. Rola gospodarstw spółdzielczych w płatnościach bezpośrednich jest wyraźnie mniejsza – w skali województwa 13,1% z kwoty beneficjentów nieindywidualnych. Najwyższą kwotę otrzymała RSP Sadki (gm. Sadki, pow. nakielski) 335 tys. zł. Udział pozostałych grup beneficjentów był nieznaczny (od 1 do 3,7%), chociaż w poszczególnych powiatach stanowił istotną pozycję np. w grupie parafie i wspólnoty wyznaniowe (1,0% w skali województwa) w powiecie mogileńskim udział wzrósł do 14,8%, głównie za sprawą Gospodarstwa Rolnego Kwieciszewo Archidiecezji Gnieźnieńskiej – 241,2 tys. zł.

Rysunek 1. Płatności bezpośrednie beneficjentów WPR według powiatów

A – Łącznie płatności bezpośrednie według grup beneficjentów [zł]

1 – gospodarstwa spółdzielcze (SPR, SKR itp.), 2 – gospodarstwa rolne spółek prawa handlowego,

3 – przedsiębiorstwa różnorodności, 4 – Lasy Państwowe i Koła Łowieckie, 5 – parafie i wspólnoty wyznaniowe, 6 – pozostali beneficjenci.

B – Udział płatności gospodarstw indywidualnych w płatnościach bezpośrednich ogółem [%]

Źródło: Wykaz beneficjentów... 2010.

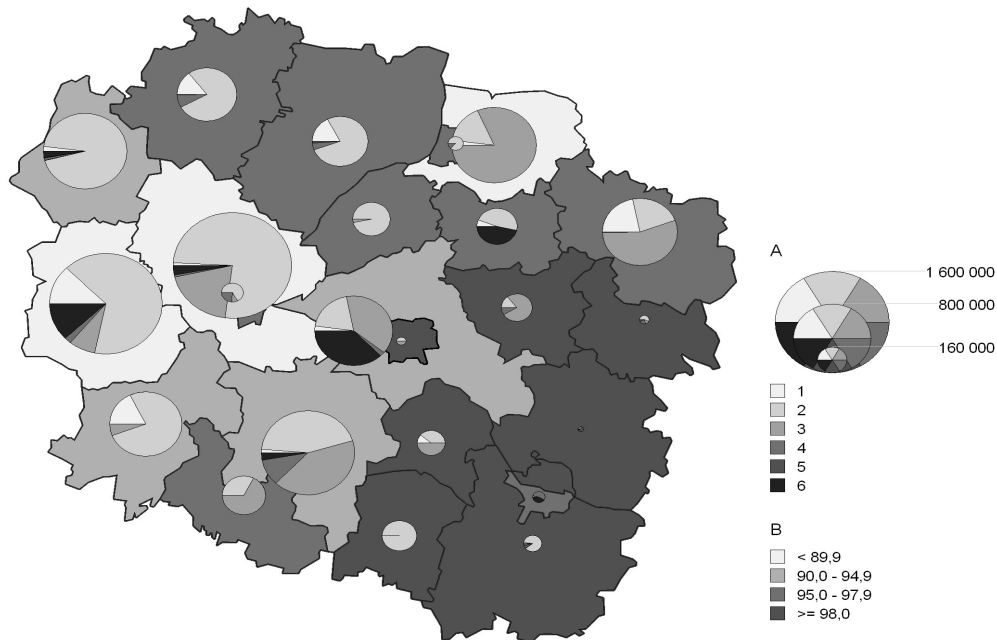
Poziom płatności bezpośrednich na 1 gospodarstwo indywidualne wynosił 4836 zł. Zdecydowanie więcej otrzymali przeciętnie beneficjenci w powiecie nakielskim 6653 zł (zwłaszcza gmina Mrocza 9823 zł) czy w powiecie żnińskim 6599 zł, chociaż najwięcej w gminie Łasin 9974 zł (pow. grudziądzki). Najmniej natomiast w powiatach grodzkich: w Grudziądzu 1878 zł, we Włocławku – 2075 zł, w Bydgoszczy 2524 zł i Ciechocinku (pow. aleksandrowski) – 2273 zł. Wśród beneficjentów nieindywidualnych w województwie poziom płatności był przeciętnie wyraźnie wyższy i wynosi 90731 zł, wykazując przy tym duże zróżnicowanie między grupami – od prawie 246 tys. zł na 1 gospodarstwo rolne, będące spółką prawa handlowego, przez 93,4 tys. zł w grupie gospodarstw spółdzielczych do 4315 zł w grupie beneficjentów Lasy Państwowe i Koła Łowieckie. Różnice w poziomie płatności bezpośrednich w poszczególnych powiatach (jeszcze większe w gminach) w województwie wynikają ze zróżnicowanych warunków przyrodniczych dla produkcji rolniczej (zwłaszcza glebowych), jak również różnej intensywności ich wykorzystania (sposoby użytkowania ziemi). Nie można przy tym pominąć struktury wielkościowej gospodarstw i własnościowej gruntów i jej oddziaływania na zróżnicowanie poziomu płatności bezpośrednich w regionie. Wyraźnie zaznacza się wpływ urbanizacji, zwłaszcza na terenach bezpośrednio sąsiadujących z Bydgoszczą, Toruniem, ale także Włocławkiem i Grudziądem a położonymi nieco dalej o znacznie korzystniejszych warunkach przydatności dla rolnictwa [Kluba 2008a].

Wielkość i struktura płatności na rozwój obszarów wiejskich

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013 umożliwia kontynuację procesu modernizacji oraz rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej i wsi. Program, zgodnie z intencją Unii Europejskiej, uzupełnia wspólną politykę rolną i jest finansowany przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Działania PROW 2007-2013 realizowane są w 4 głównych osiach: (1) Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego (m.in. ułatwienie startu młodym rolnikom, renty strukturalne, modernizacja gospodarstw rolnych, grupy producentów rolnych itd.), (2) Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich (m.in. wspieranie gospodarstw o niekorzystnych warunkach gospodarowania – ONW, płatności rolno-środowiskowe, zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne), (3) Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej (rozwój działalności nierolniczej, tworzenie mikroprzedsiębiorstw, odnowa i rozwój wsi), (4) LEADER.

W grudniu 2008 r. ARiMR zakończyła realizację płatności objętych PROW 2004-2006, którego budżet wynosił 2790 mln euro. Do 31 grudnia 2008 r. ARiMR wypłaciła beneficjentom łącznie ponad 10,8 mld zł. Obecnie w ramach PROW 2007-2013 kontynuowane jest działanie „Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)” w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 [Program Rozwoju... 2007-2013].

W regionie kujawsko-pomorskim beneficjenci gospodarstw indywidualnych z tytułu płatności na ROW w analizowanym okresie otrzymali prawie 215 mln zł to jest 95,4% wszystkich płatności na rozwój obszarów wiejskich. Wyższy odsetek (powyżej 99%) wystąpił w powiatach: lipnowskim, rypińskim i włocławskim (rys. 2), najniższy udział – w powiecie bydgoskim – 81,5% (zwłaszcza gmina Sicienko 40,8%) oraz w powiecie grudziądzkim (gminy Rogoźno – 67,9% i Łasin – 71,3%). Wynika to z większego uczestnictwa beneficjentów nieindywidualnych, wśród których wyróżniono kilka grup (rys. 2). Łączna kwota płatności na ROW ww. grup (bez gospodarstw indywidualnych) wynosiła w województwie 10,4 mln zł i aż 57,3% tej sumy trafiło do gospodarstw rolnych spółek prawa handlowego. Najwyższą kwotę z tego tytułu otrzymały: Gospodarstwo Rolne Teresin Sp. z o.o. (gm. Sicienko, powiat bydgoski) – 476 tys. zł, Hodowla Ziemniaka Zamarte” Sp. z o.o. (gm. Kamień Krajeński, pow. sępoleński) – 388 tys. zł oraz Gospodarstwo Rolne Strzelewo Sp. z o.o. (gm. Sicienko, pow. bydgoski) – 359 tys. zł. Kolejne 26,1% kwoty trafiło do beneficjentów z grupy przedsiębiorstw różnoprzemysłowych – obejmuje ona przedsiębiorstwa, w których działalność rolnicza nie jest wiodącą; także w niej umieszczono grupy producentów rolnych. Właśnie grupy produkcyjne z powiecie grudziądzkiego „Plon” Sp. z o.o. (gm. Łasin) oraz „Kłos” Sp. z o.o. (gm. Łasin) otrzymały najwyższe płatności – po 359 tys. zł każda. Rola gospodarstw spółdzielczych w płatnościach na ROW była dużo niższa – w skali województwa wynosiła tylko 6,9% kwoty beneficjentów nieindywidualnych. Najwyższą kwotę otrzymała RSP „Nowe Pole” Górzno (pow. brodnicki) 141 tys. zł. Udział pozostałych grup beneficjentów, podobnie jak poprzednio, był niewielki (od 0,2 do 6,8%), chociaż w poszczególnych powiatach stanowił istotną pozycję. Przykładowo, w grupie

Rysunek 2. Płatności na rozwój obszarów wiejskich beneficjentów WPR według powiatów

A – Łącznie płatności bezpośrednie według grup beneficjentów [zł]

1 – gospodarstwa spółdzielcze (SPR, SKR itp.), 2 – gospodarstwa rolne spółek prawa handlowego, 3 – przedsiębiorstwa różnorodnościowe, 4 – Lasy Państwowe i Koła Łowieckie, 5 – parafie i wspólnoty wyznaniowe, 6 – pozostali beneficjenci.

B – Udział płatności gospodarstw indywidualnych w płatnościach bezpośrednich ogółem [%]

Źródło: Wykaz beneficjentów... 2010.

parafie i wspólnoty wyznaniowe (zaledwie 0,2% w skali województwa) w powiecie lipnowskim udział wzrósł do 53,8%, głównie za sprawą zaangażowania podmiotów nieindywidualnych w pozyskanie środków z tego źródła – 6336 zł.

Poziom płatności z tytułu rozwoju obszarów wiejskich w przeliczeniu na 1 gospodarstwo indywidualne w województwie wynosił 2965 zł. Zdecydowanie więcej otrzymali beneficjenci w powiecie sępoleńskim średnio 5579 zł (zwłaszcza gmina Sośno – 6319 zł) i w powiecie nakielskim 4607 zł, a najwięcej w gminie Kęsowo – 7223 zł (pow. tucholski). Najmniej natomiast w miejskich gminach Nieszawa i Ciechocinek (pow. aleksandrowski), odpowiednio: 914 zł i 927 zł oraz w powiatach grodzkich: we Włocławku – 1442 zł, w Grudziądzu zaledwie – 1887 zł, w Toruniu 1982 zł i w powiecie bydgoskim – 2153 zł. Wśród beneficjentów nieindywidualnych w województwie poziom płatności był przeciętnie wyższy i wynosił 22418 zł, wykazując przy tym duże zróżnicowanie między grupami: od prawie 63 tys. zł na 1 gospodarstwo rolne, będące spółką prawa handlowego i 90,3 tys. zł w grupie przedsiębiorstwa różnorodnościowe, do 1059 zł w grupie beneficjentów parafie i wspólnoty wyznaniowe. Tak duże różnice w poziomie płatności z tytułu ROW w poszczególnych powiatach (w gminach są jeszcze większe) w województwie wynikały przede wszystkim ze:

- zróżnicowanych warunków środowiskowych – niska przydatność rolnicza gleb i dopłaty ONW dla gmin położonych w Borach Tucholskich, Kotlinie Toruńskiej, Pojezierzu Brodnickim i Równinie Urszulewskiej [Kluba 2008b],
- płatności rolnośrodowiskowych (zwłaszcza powiat sępoleński),
- poziomu realizacji rent strukturalnych, zwłaszcza powiaty: sępoleński, tucholski i zniński [Rudnicki 2009].

Podsumowanie

Środki finansowe napływające do gospodarstw indywidualnych, jak również innych podmiotów związanych działalnością rolniczą z tytułu realizacji programu wspólnej polityki rolnej wykazują duże zróżnicowanie przestrzenne, zarówno z punktu widzenia ich wielkości (poziom wsparcia), jak również ich struktury (kierunki wsparcia). Wpływ na rzeczywisty dopływ płatności unijnych ma lokalizacja gospodarstwa (np. uwarunkowania środowiskowe, gospodarcze i urbanizacyjne, ale także sytuacja demograficzna i społeczna w obrębie gospodarstw rolnych, która oddziałuje zwłaszcza na postawy rolników indywidualnych wobec wymagań WPR. Zachodzące zmiany funkcji na obszarach wiejskich, zwłaszcza w rejonach podmiejskich, przyczyniają się do znacznego spadku produkcji rolnej, głównie w hodowli zwierząt. Ten rodzaj produkcji przestał być opłacalny, zwłaszcza w małych gospodarstwach rolnych na obszarach podmiejskich Bydgoszczy i Torunia i wielu innych miast w Polsce [Głaz, Kemon 2006].

Sumaryczna wielkość środków unijnych (poziom płatności) w rolnictwie indywidualnym w przeliczeniu na 1 gospodarstwo w województwie kujawsko-pomorskim wynosi 7801 zł, co według Marcysiak [2009], wskazuje na przeciętną wielkość ekonomiczną gospodarstwa około 5,5-6 ESU. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa zwiększa się także wielkość płatności zwłaszcza bezpośrednich do gruntów rolnych, co potwierdza przykład gminy Mroczka (15 914 zł i 20 ESU). Marcysiak [2009] wykazuje, że płatności przekazane w ramach wspólnej polityki rolnej nie pozostają obojętne w stosunku do uzyskiwanych dochodów z produkcji rolnej. Twierdzi, że poziom wsparcia środkami UE w ramach WPR stanowi nawet 35% dochodu z gospodarstwa rolnego. Analiza wielkości płatności unijnych uzyskanych przez gospodarstwa indywidualne, jak również wszystkich beneficjentów WPR w województwie i porównanie ich z dochodami własnymi gmin, wskazuje na stosunkowo niewielki udział płatności indywidualnych – tylko 18,9%. Wynika to z nieznacznego udziału tych płatności w dużych miastach: w Bydgoszczy – 0,7, Toruniu – 0,8, Włocławku – 1,1, Grudziądzu – 1,1% oraz innych gminach mocno zurbanizowanych. Należy podkreślić, że udział ten w gminach rolniczych był dużo wyższy (w przypadku aż 33 gmin prawie 25% wszystkich badanych jednostek) niż poziom dochodów własnych. Najwyższy udział wystąpił w gminach Radomin (powiat golubsko-dobrzyński) – 184,1%, Świdziebnia (powiat brodnicki) – 182,2% oraz Wąpielsk (powiat rypiński) – 171,7%. Udział płatności unijnych wyraźnie wzrastał w dochodach własnych gmin, jeżeli uwzględnimy wszystkich beneficjentów WPR. W województwie kujawsko-pomorskim przeciętnie kształtował się na poziomie 27,6%, podczas gdy w gminie Górzno (powiat brodnicki) – 240,4%, Świdziebnia – 193,9%, Koneck (powiat aleksandrowski) – 193,7%. Również w Toruniu udział ten zdecydowanie wzrasta do wartości 40,8% wskutek płatności dla Krajowej Spółki Cukrowej S.A., która otrzymała środki w wysokości ponad 181 mln zł tytułem płatności inne [Wykaz beneficjentów... 2010], finansowane z EFRG¹. W pozostałych miastach i zurbanizowanych gminach podmiejskich najczęściej nie przekraczał 10% (np. Bydgoszcz – 0,9%, Włocławek i Grudziądz – po 2,7%). Przedstawione wielkości pozwalają stwierdzić istotną rolę płatności unijnych w odniesieniu do dochodów indywidualnych gospodarstw rolnych i jako ważny czynnik stymulujący rozwój obszarów wiejskich. Zachodzące zmiany w województwie kujawsko-pomorskim uznać należy za zjawisko pozytywne i zgodne z założeniami Wspólnej Polityki Rolnej UE, która kładzie nacisk na dywersyfikację gospodarczą przedsiębiorstw rolnych, m.in. poprzez rozszerzanie działalności w sposób zapewniający rolnikom nowe źródła dochodu [Mendza-Drozd 2004].

Literatura

- Głaz M., Kemon S.** 2006: Strefa podmiejska Wrocławia – gminy sukcesu czy niepowodzenia. [W:] Przemiany struktury przestrzennej rolnictwa – sukcesy i niepowodzenia (red. B. Głębocki, E. Kacprzak). Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.
- Golik D.** 2006: Kierunki restrukturyzacji obszarów wiejskich w Polsce. *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie*, nr 709, Kraków.

¹ Wykaz beneficjentów Wspólnej Polityki Rolnej wykazuje tzw. inne płatności finansowane przez Europejski Fundusz Rolny Gwarancji EFRG, których łączna kwota w województwie kujawsko-pomorskim za analizowany okres wynosiła 208,5 mln zł. Aż 182,8 mln zł napłynęło do Torunia (87,7%), 5,9 mln zł do powiaty brodnickiego (najwięcej Grupa Producentów Owoców i Warzyw Wigor Sp. z o. o. w Górznie – prawie 3,3 mln zł) oraz 4,0 mln zł do powiatu toruńskiego („Agrowit” Sp. z o. o. gm. Zawiesz Wielka – obecnie „Oleris” Grupa Producentów – całość środków).

- Kluba M.** 2008a: Specyfika rolnictwa w kontinuum miejsko-wiejskim województwa kujawsko-pomorskiego. [W:] Gospodarka przestrzenna w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce (red. A. Jezierska-Thöle, L. Kozłowski). Wyd. Naukowe UMK, Toruń, s. 225-235.
- Kluba M.** 2008b: Działalność gospodarstw rolnych na obszarach podmiejskich a jakość środowiska przyrodniczego (na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego). [W:] Współczesne problemy badawcze geografii polskiej - geografia człowieka (red. D. Świątek, M. Bednarek, P. Siłka). Dokumentacja Geograficzna, nr 36, Wyd. IGiPZ-PAN, Warszawa, s. 128-135.
- Marcysiak A.** 2009: Czynniki różnicujące poziom wsparcia gospodarstw środkami UE. [W:] *Rocz. Nauk. SERiA*, t. 9, z. 2, s. 153-158.
- Mendza-Drozd M.** 2004, Opinia EKES: Rolnictwo w strefach podmiejskich. [wiadomosci.ngo.pl]. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013. [www.arimr.gov.pl].
- Rudnicki R.** 2009: Renty strukturalne jako czynnik przemian agrarnych i demograficznych w rolnictwie polskim w latach 2004-2006. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań, s. 191.
- Sobków C.** 2004: Wspieranie rozwoju obszarów wiejskich przez unię Europejską. [W:] Możliwości absorpcji instrumentów pomocowych Unii Europejskiej przez samorzady lokalne i podmioty gospodarcze województwa kujawsko-pomorskiego (red. M. Stefański). Wyd. WSH-E, Włocławek, s. 37. [www.beneficjenciwpr.minrol.gov.pl].
- Wykaz beneficjentów Wspólnej Polityki Rolnej w okresie od 16.10.2007 r. do 15.10.2008. 2010: [www.beneficjenciwpr.minrol.gov.pl].
- Zawalińska K.** 2008: Fundusze unijne: skuteczność i efektywność wspierania rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. [W:] Polska wieś i rolnictwo w Unii Europejskiej. Dylematy i kierunki przemian (red. M. Drygas, A. Rosner). Wyd. IRWiR-PAN, Warszawa, s. 59-91.
- Zegar J.** 2008: Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej. IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 99-105.

Summary

Differences in the level of direct payments in Kuyavian-Pomeranian province stem from various natural conditions for agricultural production (especially soil), as well as their use intensities (means land). Clearly there is impact of urbanization, especially in the municipalities directly adjacent to the Bydgoszcz and Toruń, and situated slightly forward with significantly more favourable suitability for agriculture. Differentiation in the level of payments for rural development in municipalities due to diverse environmental conditions – low fitness agricultural soils in Tuchola Forest, Toruń Basin and Brodnica Lake District. In addition, agri-environment payments, and level of implementation of structural pensions. The volume of EU measures support individual holdings per farm in the province (7801 zł) indicates the average economic holding approximately 6 ESU. In the pattern of non-individual beneficiaries largest share payments have holdings companies trade law.

Adres do korespondencji:

dr Mieczysław Kluba
dr Aleksandra Jezierska-Thöle
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Instytut Geografii
Zakład Gospodarki Przestrzennej i Planowania Strategicznego
ul. Gagarina 9
87-100 Toruń
tel. (56) 611 25 99
e-mail: mietklub@geo.uni.torun.pl
e-mail: alekjez@umk.pl